

Erdal, Derviş ve Serhat Sabri Yılmaz, Süleyman Efendi Cöngü,

Ekspres Baskı ve Ofset, Kayseri, 2018.*

Nurdan YEŞİLYURT**

Cönkler, içerisinde halk hekimliğinden masallara, dinlik-büyütlük uygulamalardan halk hikâyelerine, saat ve mevsim hesaplamalarına varıncaya dek birçok unsuru ve motifi barındıran zengin bir kültürel miras hazinesidir. Böylesine zengin kaynaklar olan cönkler, hak ettiği değeri ve ilgiyi maalesef ki yeterince görememiştir. Günümüz Türkoloji'sinde cönk üzerine çalışma yapan bilim insanı sayısı oldukça azdır, bu nedenle de bugün cönk üzerine bir çalışma yapılmışsa eğer bu durumu haberdar etmek ve yapılan çalışmayı gün yüzüne çıkarmak önemli bir sorumluluktur. Tanıtımı yapılacak esere geçmeden önce, cönkler hakkında birtakım malumatlar vermek yerinde olacaktır. Sabri Koz, cöngün tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Çoğunlukla Âşık edebiyatı, Halk edebiyatı ve halkıyat ürünlerini ihtiva eden;

uzunlamasına açılan, ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad. İnce uzun oluşları sebebiyle halk arasında sığır dili, dana dili diye adlandırılırlar.” Araştırmacı, cöngün kelime anlamı için de şunu söylemektedir: “Ansiklopedik kaynakların hemen hepsinde cönk kelimesinin gemi anlamına geldiği kayıtlıdır. Kelime bu anlamıyla da Türkçe, Farsça, Arapça ve bazı Batı dillerinde kullanılmıştır” (1977: 83). Orhan Şaik Gökyay, Avrupa dillerinde, Türk, Fars ve Arap sözlüklerinde ve çeşitli ansiklopedilerde cönk kelimesiyle ilgili bilgileri bir araya getirmiştir. Cönk terimi toplanan bütün eserlerde; büyük, dikdörtgen, altı düz olan yelkenli Çin kıyı ticaret gemilerini simgelemektedir... “Türk edebî ve bedîî yaratıcılık ortamlarında kullanılan ve muhtelif konulara tahsis edilen defterler işlevlerine göre divan, mecmua, tezkire, sefina, cönk ve beyaz gibi muhtelif adlar ile anılmıştır” (Yıldırım, 2013: 20).

* Geliş Tarihi: 08.02.2021, Kabul Tarihi: 08.02.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.027

** Bilim Uzmanı, yesilyurtnur66@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2845-3541>

Derviş Erdal ve Serhat Sabri Yılmaz tarafından ilim dünyasına tanıtılan *Süleyman Efendi Cöngü*, başta âşık edebiyatı, Alevî-Bektaşî edebiyatı ve yazma eserlere ilgi duyanların başvurması gereken kaynakların başında gelmelidir.

Eser, Ekspres Baskı tarafından 2018 yılında okuyuculara sunulmuştur. Eser, kısa bir ön sözün ardından üç ana bölüm, kaynakça, ekler ve ayaklar dizininden oluşmaktadır. Ekler bölümünde sırasıyla cöngün sahibi Süleyman Efendi'nin fotoğrafları, derleme sırasında çekilen fotoğraflar ve cönkten örnek sayfalara yer verilmiştir.

Kitabın ön sözünde cönklerin sözlü kültür ve âşık tarzı şiir geleneğindeki yeri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmanın ortaya konulmasında temel amaç âşıklık geleneğinden ziyade daha özeldir gün geçtikçe kaybolan değerler arasında yer edinmeye yüz tutan Alevî Bektaşî edebiyatını bir nebze de olsa gün yüzüne çıkartmaktır. 19. yüzyıl Alevî ve Bektaşî şiiriyle ilgili yeni vesikalar sunmak ve sözlü kültür-yazılı kültür ilişkisi bağlamında cönkleri ele almak temel amaçtır.

Süleyman Efendi Cöngü'nün kim tarafından yazıya geçirildiği bilinmemektedir. Esere Süleyman Efendi Cöngü denilmesinin nedeni, Süleyman Efendi'nin askerlik yaptığı zamanlarda bir arkadaşı tarafından bu cöngün Süleyman Efendi'ye hediye edilmiş olmasıdır. Süleyman Efendi, Pir Sultan Abdal'ın doğduğu Banaz köyüne komşu İslim köyünde dünyaya gelmiştir. Pir Sultan Abdal ile aynı havayı solumasından dolayı da cöngü Süleyman Efendi adı verilmiştir. Süleyman Efendi Cöngü, Süleyman Efendi'nin oğlu Halil Esen tarafından korunmuş ve sonrasında bu eseri çevirip yayımlayan yazarlara hediye edilmiştir.

Kitabın ön sözünde genel olarak bu bilgilerden bahsedilerek eserin amacı ortaya konulmaktadır.

Eserin birinci bölümünde (s. 1-2), Süleyman Efendi'nin hayatı üzerinde durulmaktadır. 1904'te Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin İslim köyünde doğan Süleyman Efendi, dört çocuklu bir ailenin en küçük çocuğudur. İki evlilik yapan Süleyman Efendi'nin beş evladı dünyaya gelmiştir. Alevî Bektaşî geleneği içinde yetişen ve birçok yönden kendisini geliştiren Süleyman Efendi, kendi yaptığı saz ile saz çalmasını öğrenir. Aynı zamanda fedakâr bir öğretmen olan Süleyman Efendi, dönemindeki öğretmen eksikliğinden dolayı kendi köyünün haricinde birçok köyde eğitimlik yapmış, 1978 yılında kanserden vefat etmiştir.

Eserin ikinci bölümü (s. 4-16), "Sözlü Kültür-Yazılı Kültür İlişkisi Bağlamında Cönkler ve Süleyman Efendi Cöngü" adı altında üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda eser, cönkler hakkında bilgi vermektedir. Cöngün tanımı yapıldıktan sonra, cöngü verilen diğer adlandırmalardan bahsedilmektedir. Eserde cöngün diğer milletlere, Türklerden yayıldığı üzerinde ayrıca durulmaktadır. Cönklerin içeriğinde neler olduğu, hangi edebiyat ürünlerini barındırdığından aynı zamanda cönklerin boyutu, rengi vs. fiziksel özelliklerden de yine bu bölümde bahsedilmektedir. Ayrıca bu bölümde

cönklerin günümüze nasıl ulaştığının da üzerinde durulmaktadır ve en eski cöngün 15. yüzyıla ait olduğu notu da eklenmiştir. Cönklerdeki imlâ bozukluğunun sebepleri de bu bölümde ortaya konularak alandaki hocaların fikirleriyle desteklenmiştir.

İkinci bölümün ikinci kısmında ise “Süleyman Efendi Cöngü Hakkında Bazı Bilgiler” başlığıyla eserin asıl önemi ve içeriği hakkında bilgiler verilmektedir. Süleyman Efendi'nin oğlu Halil Esen tarafından korunan cönk, eserin yazarlarına ilim dünyasına tanıtması amacıyla takdim edilmiştir.

“Cöngün kimin tarafından tutulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Alevî Bektaşî ve Malatya-Hekimhanlı ozanlara ait şiirlerin sayıca çok olduğu dikkate alınırsa aynı geleneğe mensup, Malatyalı biri tarafından kaydedildiği tahmin edilebilir. Cönk, kahverengi deri kaplı, 70 varak ve 5x10 cm ebatlarındadır. Bazı sayfaların koptuğu, bazı sayfaların okunamayacak kadar silik olduğu ve 61a sayfasının boş olduğu görülmektedir. Okumaları sağlıklı şekilde yapılamamış olan silik sayfalar çalışmaya dâhil edil(ε)memiştir. Cönkte bulunan farklı yazı stilleri cöngün birkaç kişi tarafından tutulduğunu ve belli dönemlerde el değiştirdiğini göstermektedir” (Erdal&Yılmaz, 2018: 7).

Cönkte 38 Alevî-Bektaşî şairinin 108 şiirine ek olarak 2 tane de mahlassız şiir bulunmaktadır. Bu şairler ve şiir sayıları şu şekildedir:

Ali 1 şiir, Âşıkî 4, Ca'ferî 1, Cevâbî 1, Dedemoğlu 2, Dertli 6, Derviş Ahmet 1, Feyzî 1, Fuzûlî 1, Gevherî 1, Hakikî 1, Hasan Dede 1, Hatâyî 9, Hüseyin 1, İsyânî 1, Kanber 1, Kaygusuz Abdal 1, Kemâlî 2, Kul Himmet 3, Molla Mustafa 4, Nesimî 13, Niyazî Mısrî 1, Noksanî 2, Pir Sultan Abdal 2, Sadık Baba 12, Sefîl Devrî 1, Sıdkî 1, Siyâhî 1, Sultan Muhammed 1, Şem'î Baba 2, Şirî 1, Teslim Abdal 1, Türâbî 1, Veli 4, Virânî 19, Zebânî 1, Zekâî 1, Mahlassız şiirler 2.

İkinci bölümün üçüncü kısmında ise “Sözlü Kültür-Yazılı Kültür İlişkisi Bağlamında Cönkler ve Süleyman Efendi Cöngünün İncelenmesinde” cönklerin sözel olma ve varyantlaşması üzerinde durulmaktadır. Süleyman Efendi Cöngü'nde ve başka cönklerde yer alan bazı âşıkların şiirlerinin karşılaşturmalarına da yer verilmiştir. Şiir varyantlaşmaları; Hasan Dede, Şem'î Baba, Şirî, Veli ve Sadık Baba şiirleri üzerinden ele alınmış, başta bu şiirlerdeki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şiirlerde farklılıkların olmasının sebepleri ise bazen yazıya aktaranların şiirin yapısını bozması, şiirin hece ölçüsüyle oynanması, sayfaların yıpranması ve yazıya aktaranların bazı şeyleri özellikle de mahlası yazmamasından kaynaklı hataların olduğu ortaya konularak sözlü hafızanın yazılı kültür ortamına etkisi gözler önüne serilmiştir. Bunlardan bahsedildikten sonra Süleyman Efendi Cöngü gibi gizli kalmış cönklerin gün yüzüne çıkartılması ve ilim dünyasına tanıtılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise cönkte yer alan şiirlere yer verilmiştir.

Alevî Bektaşî edebiyatının önemli bir alanı olan âşık tarzı şiir geleneği ürünlerinin

ortaya çıkarılmasında tarihî vesika özelliği gösteren cönk ve mecmua çalışmalarının yeri büyüktür. Bu çalışma da bunlardan biridir. Geniş bir alana yayılma imkânı bulan Alevi ve Bektaşî edebiyatı, yıllardır alanında uzman kişilerce incelenmekte ve tanıtılmaktadır. Bugün yapılan araştırmaların ve incelemelerin sonucunda gün yüzüne çıkartılmış cönklerle karşılaşmaktadır. Daha niceleri de gün yüzüne çıkartılmayı beklemektedir. Günümüzde yeni Alevi ve Bektaşî şairlerin keşfi, bu keşfin beraberinde getirdiği Alevi ve Bektaşî şairlerinin antolojileri ve âşık monografisi çalışmaları, daha önce yapılmış Alevi ve Bektaşî edebiyatı çalışmalarına katkı sağlayarak ilerleme kaydetmektedir. Bu katkı daha çok hayat hikâyeleri hakkında yeterli malumat bulunmayan Alevi ve Bektaşî şairler hakkında yeni bilgiler bulma imkânı ya da yanlış bilinen bir konu hakkında doğru bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda elde edilen yeni belgeler ışığında şairlerin yaşadıkları dönem hakkında sosyolojik, siyasî, kültürel ve dinî bilgiler elde etme imkânı sunar. Geleneğin fikrî yönünü yansıtan belge hüviyetindeki şiirlerin ortaya çıkarılması geçmişteki yanlışların düzeltilmesine katkı sağlayacağı gibi gelecek kuşakların geçmişini doğru öğrenmesi adına da önemli bir vesikadır.

Kaynaklar

- Erdal, Derviş ve Serhat Sabri Yılmaz. (2018). *Süleyman Efendi Cöngü*. Kayseri: Ekspres Baskı.
- Koz, M. Sabri. (1977). “Cönk”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 83-86.
- Yıldırım, Dursun (2013), *Elyazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng- Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.